

C-uppsats

Intoleransens utfall

En undersökning av fem religionskunskapslärares subjektiva uppfattning angående effekten att motverka religiös intolerans hos elever

Författare: Nima Zaerzadeh

Handledare: Jonas Svensson

Examinator: Gustav Larsson

Termin: HT19 - VT20

Ämne: Religionskunskap,
kandidatkurs III

Kurskod: 2RKÄ2E

Abstract

This essay aims to investigate the subjective perception of religious science teachers on the effect of their working methods to counteract religious intolerance among students. To achieve the result, I have been using the method of semi-structured conversation interviews with religious science teachers working in Kronoberg county. With the help from an interview guide, the intention is to understand the world of the respondents, from their point of view. The answers provided from each interview went through a *thematic content analysis* in order to identify any similarities and differences among the respondents.

The result exposed that all teachers had been through religious intolerance in their classes, and that their efforts to counteract the problem had shown a positive effect. All teachers had been able to see results from their work based on different teaching scenarios due to active efforts they made. All teachers succeed to acknowledge the tolerance requirements from the schools regulatory document, even though they associated it to the basic values, which is not wrong. My hypothesis that teachers would show negative tendencies as the effect of their practice was wrong. The effect is, as a matter of fact, positive, but all respondents believe that the composition of how teachers obtain knowledge about handling the issue needs to be modified. Today it is all about individual initiative. The respondents expressed their concerns about this not being a sustainable system, even though the result is positive.

Keywords: Tolerance, religious intolerance, control documents, teachers, religious studies, subjective perception.

Förord

Denna vetenskapliga uppsats är skriven vid Linneuniversitetet i Växjö under HT-19 och VT-20 i delkursen *självständigt arbete 15 hp*. Undersökningen har varit intressant, lärorik kombinerat med ett intensivt arbete som bidragit till nya kunskaper och vidare intresse kring området.

För att komma fram till min slutprodukt har jag många att tack. Framförallt vill jag rikta ett stort tack till nära och kära som stöttat mig genomgående under studien. Jag vill även tacka min handledare Jonas Svensson som bidragit med både handledning, stöd och välgrundade idéer under hela arbetet. Vill även rikta tacksamhet till respondenterna som möjliggjorde studien med deras subjektiva uppfattningar.

Tack.

Växjö 2020-02-20

Nima Zaerzadeh

Innehållsförteckning

1. Inledning	4
1.1 Bakgrund	4
1.2 Syfte och frågeställning	5
1.3 Disposition	6
2. Metod	6
2.1 Förförståelse	7
2.2 Val av metod	8
2.3 Urval och avgränsningar	9
2.4 Intervjuguide	11
2.5 Genomförande	12
2.6 Etiska överväganden	13
2.7 Presentation av respondenterna	14
2.8 Tidigare forskning i Sverige	15
3. Resultat	17
3.1 Tolerans + styrdokumentet	17
3.2 Tematisering av svaren	22
3.2.1 Vad är religiös intolerans för dig?	23
3.2.2 När visar sig religiös intolerans i klassrummet? Vilken form?	24
3.2.3 Är du medveten om, samt hur bemöter du, styrdokumentens krav? Gör du någon medveten planering i bemötandet?	26
3.2.4 Har du utbildning i bemötandet? Vems ansvar är det?	28
3.2.5 Vad är effekten av ditt arbete?	30
3.2.6 Kommer ditt arbetssätt ändras i framtiden?	33
4. Slutdiskussion	34
Referenslista	38
Bilagor	43
Bilaga 1: Kontaktmail	43
Bilaga 2: Intervjuguide	44

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Religiös intolerans är ett faktum i det mångkulturellt präglade samhälle som Sverige är. För att bemöta religiös intolerans krävs det att betydelsefull kunskap förmedlas till samhällets kommande generationer inom svenska skolor. Att arbeta som lärare omfattar inte enbart rollen som kunskapsförmedlare för respektive ämne, utan man bär också ett stort ansvar att demokratiskt fostra eleverna i linje med samhällets förväntningar. Detta omfattar ett tolerant förhållningssätt hos elever i deras samhällsdeltagande. Vidare ställer detta krav på lärare inom svenska skolor, eftersom styrdokumentet framhäver att det är en del av läraryrket, ändå utesluter lärarutbildningen att upplysa kommande lärare om problematiken. Under min tid i ämneslärarprogrammet har jag tagit del av mängder av värdefulla kunskaper, men hittills har inget omfattat vårt kommande ansvar i att skapa toleranta attityder hos våra blivande elever för att undvika religiös intolerans och främlingsfientliga åsikter.

Av personlig erfarenhet, när jag varit ute i skolverksamheter i olika sammanhang och samtalat med andra lärare om denna problematik, får jag uppfattningen om att man inte direkt arbetar för att bemöta styrdokumentens krav om religiös tolerans bland elever. Gör man detta så har man ingen konkret metodlista man arbetar efter på grund av okunskap kring hur man bör göra. Detta fick mig att bestämma mig för att i mitt kommande yrke inte hamna i samma sits då jag arbetar med okunskap kring ett sådant centralt arbetsområde. Därav, när möjligheten ges, försöker jag ständigt vara steget före och ta del av flertal studier på egen hand om diverse metoder som lärare använder sig av för att bemöta problematiken och kunna förbereda mig själv på bästa sätt. På så sätt har jag upplyst mig själv kring diverse metoder som jag kan arbeta med i framtiden, men det som oroar mig är att inga befintliga studier reflekterat över, eller följer upp, ifall dessa metoder i praktiken fungerar eller inte. Därav är jag intresserad av lärares subjektiva uppfattning kring effekten av metoderna de använder för att motverka religiös intolerans bland elever. Ska jag som kommande lärare bemöta problematiken genom att fortsätta i samma spår eller tänka om och arbeta utifrån andra möjliga metoder? Jag vill ha svar.

1.2 Syfte och frågeställning

Syftet med denna pilotstudie är att studera lärares subjektiva uppfattning om effekten av de arbetsmetoder de använder för att motverka religiös intolerans hos elever. Undersökningen tar avstamp i styrdokumentens krav om att det är ett ansvar för varje enskild lärare att arbeta efter. För att uppfylla syftet kommer lärarnas personliga åsikter om arbetsmetodernas effekt stå i centrum, för att bilda en uppfattning om konsekvensen och utfallet av deras arbete.

I linje med uppsatsens syfte har följande övergripande frågeställning formulerats:

- *Hur uppfattar lärarna effekten av deras arbete för att motverka religiös intolerans hos elever?*

1.3 Disposition

Studien består av fyra kapitel. Uppsatsens första kapitel är *inledning* som består av en personlig bakgrund, samt syfte och frågeställning som ligger till grund för hela studien. Kapitel två är *metod* och inleder med min förförståelse och hypotes för studien. Därefter fortsätter kapitlet med val av metod, urval och avgränsningar, intervjuguide/pilotintervju, genomförande, etiska överväganden, presentation av respondenterna och tidigare forskning i Sverige. Kapitel tre, *resultat*, inleder med definitioner av begreppet tolerans samt vad styrdokumentet säger om lärares ansvar om att främja tolerant förhållningssätt hos elever. Kapitlet avslutas med tematisering av respondenternas svar från de genomförda intervjuerna. Slutligen avslutas studien med kapitel fyra, *slutdiskussion*, där jag besvarar undersökningens frågeställning i relation till min förförståelse och svaren som erhöles under intervjuerna. Genomgående i kapitel fyra presenteras möjligheterna till fortsatt forskning inom området.

2. Metod

Följande kapitel är uppdelat i åtta delar. Del ett består av min förförståelse och spekulering kring vad resultatet kommer visa. Del två till sex är de val av tillvägagångssätt jag gjort i studien: val av metod, urval och avgränsningar, utformning av intervjuguide, genomförande och etiska överväganden. Del sju är en presentation av respondenterna där jag tilldelar dem fiktiva namn. Avslutningsvis framställer jag deskriptiv och normativ forskning som tidigare gjorts angående toleransbegreppet inom svensk skolkontext.

2.1 Förförståelse

I följande del ska jag redovisa min förförståelse samt hypoteser om religionskunskapslärares effekt i bemötandet av religiös intolerans hos elever. Detta gör jag för att i ett senare skede av studien knyta an min tidigare förståelse och tankegångar till resultatet jag erhåller av respondenternas subjektiva uppfattning.

Jag tror att samtliga respondenter kommer visa att de är pålästa angående hur toleransbegreppet är formulerat i styrdokumentet, så att de på ett tydligt sätt kan visa hur de i praktiken bemöter kraven. Min förförståelse utgår ifrån att samtliga lärare aktivt och medvetet arbetar för att motverka religiös intolerans eftersom styrdokumentet betonar att som lärare har man ett sådant ansvar. Trots medvetenheten hos lärarna föreligger det en osäkerhet huruvida de arbetar på rätt sätt. Förvisso är det en svår fråga att få svar på, men deras osäkerhet i bemötandet ökar ständigt när de självmant får testa sig fram till vad som funkar, vilket kräver mod till att göra. Detta kommer resultera i att samtliga lärare kommer vara mottagliga för hjälp och korrigeringar i sitt arbetssätt för att bli den bästa versionen av sig själv som lärare. Ifall hjälpen finns att få kommer de inte tacka nej, eftersom de ännu inte är nöjda med sig själva. Jag antar även att respondenterna kommer anse att detta är viktiga frågor att få svar på som aktiva lärare, men även för kommande generationens lärare. Att den nya generationen får kunskapen ifall de ska fortsätta på samma sätt eller om de ska tänka om.

I bemötandet av problematiken tror jag inte att någon respondent har erhållit någon formell utbildning för hur man ska gå tillväga, utan det är eget initiativ att upplysa sig själv. Detta tror jag kommer vara en gemensam faktor för samtliga respondenter, efter personliga erfarenheter från när jag varit ute i skolverksamheten och samtalat med andra lärare. Då har jag fått uppfattningen att man inte direkt arbetar för att bemöta styrdokumentens krav om religiös tolerans bland elever. Gör man det har man ingen konkret metodlista man arbetar efter, på grund av okunskap kring hur man bör göra. Detta beror på utebliven utbildning för hur man faktiskt kan, eller ska, gå tillväga. Jag ställer mig kritisk till detta eftersom jag och mina klasskamrater inte heller erhållit en sådan utbildning under vår tid på lärarutbildningen. Det är en felaktig förväntan att lärare helt och hållet själva ska hantera ett sådant uppdrag när det föreligger ett tydligt krav att man ska ta itu med problemet. Jag har en stark övertygelse om att något måste göras, där jag tror att formell utbildning är lösningen.

Den övergripande slutsatsen i min förförståelse är att effekten av respondenternas bemötande av religiös intolerans kommer visa negativa tendenser. Jag tror att resultatet kommer visa att tydliga korrigeringar framöver behöver ske, för ett mer positivt utfall av bemötandet eftersom negativ effekt kommer visa sig i respondenternas svar. Detta beror främst på otydlig ansvarsfördelning om vem som ansvarar för att lärarna ska få kunskapen att bemöta problematiken. Medvetenheten om problematiken finns, men oklarheten om vem som ska göra vad leder till att man misslyckas med bemötande.

2.2 Val av metod

Tillvägagångssättet för undersökningen är en kvalitativ metod bestående av semistrukturerade samtalsintervjuer. Eftersom intentionen med studien är att studera utvalda lärares subjektiva uppfattning kring studiens syfte, är det en gynnsam metod att använda sig av för att se hur enskilda människor tänker kring fenomenet i fråga.¹ Den kvalitativa forskningsintervjun är ute efter att förstå respondenternas värld utifrån deras synvinkel, således kommer metoden inte leda till ett resultat som framställer den objektiva sanningen, utan enbart den subjektiva uppfattningen hos varje lärare.² Eftersom studien

¹ Kvale (2014:17)

² Hartman (2004:106)

omfattar ett utforskat fält, samt att jag är ute efter att veta hur lärare uppfattar sin värld, föreligger det relevans att använda sig av samtalsintervju som metod.³ Det var viktigt för mig att låta respondenterna ha stor frihet kring utformningen av svaren och att jag inte begränsar dem, vilket den semistrukturerade intervjumetoden tillåter med sin flexibilitet.⁴ Intentionen är att synliggöra hur ett fenomen gestaltar sig, vilket samtalsintervjuer tillåter. Det är fördelaktigt eftersom det tillåter att oväntade svar och uppföljningsfrågor är möjliga för att nå djupare svar. Således kan jag fokusera på att undersöka dynamiska resonemang och synliggöra tankegångar hos respondenterna istället för att undersöka statiska resonemang och frekvenser.⁵ Annan möjlig metod såsom en enkätundersökning hade också fungerat, dock hade undersökningen då blivit en kvantitativ studie. Eftersom detta är en pilotstudie ansåg jag att en kvalitativ metod skapar mer utrymme för vidare forskning i ett första skede.

Samtidigt som den semistrukturerade intervjumetoden är gynnsam för min studie finns det nackdelar att ta hänsyn till. Jag som undersökare kan inte säkerställa att de svaren respondenterna ger mig är deras verkliga sanning. Svaren jag får kan vara önskvärda svar, som lärarna känner att man borde svara på ett speciellt sätt på. Eftersom jag är ute efter individens uppfattning erkänner jag deras svar som sanningen och deras livsvärld. Samtidigt har jag undgått den tidskrävande transkriberingen genom att effektivisera arbetet. Jag har enbart transkriberat det som är relevant för min studie och därav tagit bort delar som är irrelevanta. Delar som när jag och respondenten samtalar djupt in i en fråga från intervjuguiden, som är oväsentligt för studien men intressant att prata om. Vid en intervju samtalade vi exempelvis om personliga upplevelser från vår egna skoltid, i förhållande till tolerans. Genom effektiv transkribering har jag sparat värdefull tid för att istället lägga på studiens andra delar.⁶

Studien kommer även till viss del bestå av tematisk innehållsanalys när intervjusvaren ska bearbetas. Utifrån de svar som tillhandahålls av respondenterna kommer jag utforma ett analyschema att arbeta efter, för att tematiskt redovisa lärarnas svar i varje fråga. Detta

³ Esaiasson (2017:262)

⁴ Bryman (2018:563)

⁵ Esaiasson (2017:260-263)

⁶ Denscombe (2014:202-203)

gör jag för egen del när jag ska ställa röster mot varandra och hitta eventuella likheter och skillnader. Därav kommer analys-schemat inte ingå i studien, utan endast vara en metod jag arbetar efter vid sidan av.

2.3 Urval och avgränsningar

Lärare utgör den primära källan i förhållande till studiens syfte, därför har källan nära relation till undersökningsobjektet. Religionskunskapslärare står således för centralitet i urvalet av respondenterna.⁷ Urvalet blev fem aktiva och behöriga religionskunskapslärare på olika gymnasieskolor, där urvalet utgick från *bekvämlighetsurval*. Jag har inte gjort ett aktivt urval förutom att avgränsa studien till Kronobergs län, och därav användes de lärare för studien som var enklast att få tag i.⁸ Lärarnas personliga bakgrunder är irrelevanta, relevansen ligger i att det är just en religionskunskapslärares uppfattning.⁹ Likväl har jag varit noga med att inte intervjua lärare som jag har personliga kopplingar till eftersom jag inte vill att tidigare uppfattning eller relation ska spela någon roll i svaren eller analysen som följer. På så vis kommer deras totala subjektiva uppfattning blir det enda svaret för mig som undersökare att utgå ifrån och jag skapar på så sätt en vetenskaplig distans.¹⁰

Sökandet efter urvalet gick till på det vis att första kontakt skedde mellan mig och rektorerna på skolorna via ett kontaktmail där jag bad om att bli hänvisad till skolans religionskunskapslärare, och där jag berättade vad min intention var med kontakten.¹¹ Intentionen var att skicka ut förfrågan till flera skolor för att sedan kunna göra ett aktivt urval för undersökningen, men så blev inte fallet. Många valde att inte höra av sig, vilket jag har full förståelse för till följd av att det är tidskrävande, men det gjorde det hela problematiskt för min studie. Från att gå med intentionen att intervjua religionskunskapslärare på gymnasieskolor i Växjö fick jag vidga perspektivet till hela Kronobergs län istället. I sökandet inom kronobergs läns gymnasieskolor användes följande länk: <http://gymnasium.kronoberg.se>.¹² Från tanken att intervjua tio

⁷ Esaiasson (2017:267)

⁸ Esaiasson (2017:189)

⁹ Esaiasson (2017:271)

¹⁰ Esaiasson (2017:268)

¹¹ Bilaga 1

¹² Gymnasium kronoberg (2020)

religionskunskapslärare, blev utfallet fem villiga religionskunskapslärare som valde att ställa upp, vilket jag är tacksam för. Att det blev fem och inte tio lärare ser jag som något positivt, eftersom det tillät mig att gå djupt in i varje intervjutillfälle, vilket förmodligen inte hade varit möjligt med fler respondenter, till följd av tidsintervallet för studien. Det lilla antalet blev nästan ett måste för att komma åt ett så heltäckande svar som möjligt.

Ingen tidigare forskning berör lärares subjektiva upplevelse angående effekten av bemötandet för religiös intolerans, och således kan den intresserade som vill ta del av en sådan här studie dra allmänna slutsatser att detta gäller för lärare överlag. Detta eftersom det är det enda underlaget som finns inom området. För att kunna generalisera arbetet hade dock ett större underlag krävts. Studien är enbart en start på förhoppningsvis ytterligare liknande studier i framtiden, för att skapa en större bild kring problematiken, och slutligen kunna komma med generaliserande riktlinjer. Dock blottläggs vissa tendenser av generaliserbart slag eftersom det fanns tendenser till *teoretisk mättnad* efter de fem genomförda intervjuerna. Detta kommer diskuteras vidare i analysen.¹³

2.4 Intervjuguide

En intervjuguide har utformats för att utgöra underlag under genomförandet av materialinsamling vid samtalsintervjuerna.¹⁴ Intervjuguiden är formad på ett sätt som tillåter att respondenterna för samtalet, eftersom jag inte vill avgränsa dem i deras svar. Intervjuguidens frågor är av öppen karaktär, det vill säga frågor som möjliggör beskrivningar som är baserade på intervjupersonens egna verklighet. Att utgå från öppna frågor under intervju tillåter mig som intervjuare att ställa följdfrågor under processen, för att nå ett ännu djupare resultat.¹⁵ Samtidigt vill jag inte vara låst med exakta frågor under intervjun, utan guiden är till som en hjälpreda under processen.¹⁶

Det var min ambition att intervjupersonerna hela tiden skulle känna sig motiverade att berätta om sina upplevelser och erfarenheter. Därför blev det viktigt att utforma en intervjuguide som främjar en dynamisk intervjusituation och ett levande samtal.

¹³ Esaiasson (2017:268)

¹⁴ Bilaga 2

¹⁵ Esaiasson (2017:274)

¹⁶ Widerberg (2002:68)

Intervjuguiden består först av ett par *uppvärmningsfrågor*, där läraren får tillfälle att kort berätta sin bakgrund som lärare. Sedan kommer de *tematiska frågorna* som utgör kärnan i intervjun och tillåter uppföljningsfrågor, alltså lärarnas subjektiva uppfattning. Slutligen ställs *avslutande frågor*, ifall respondenten har något att tillägga eller kommentera.¹⁷

Jag valde att genomföra en provintervju med en lärare som inte tillhör studien. Intentionen var att testa hållbarheten i intervjuguiden till kommande intervjuer, samt låta läraren komma med kommentarer för att förbättra intervjuguiden i relation till studiens syfte. Pilotintervjun gav bra utfall, eftersom det blev tydligt efter intervjun att vissa korrigeringar behövde genomföras. Vissa överflödiga och ledande frågor togs bort för att låta lärarnas totala subjektiva uppfattning vara i centrum.¹⁸

2.5 Genomförande

Processen för insamling av data från första kontakten med eventuellt villiga lärare, tills dess att resultaten var insamlade för vidare analys, var händelserik. Efter att studiens syfte och frågeställning var fastställda kunde en första kontakt tas med lärarna via mail för att ställa frågan om deras medverkan i undersökningen. Jag skickade ett kontaktmail där jag förklarade vem jag är, syftet med studien och vad deras eventuella medverkan skulle innebära.¹⁹ För de lärare som var intresserade gick jag vidare med att stämma av tillfälle för att genomföra intervju. Likväl var jag tydlig med att låta eventuella frågor ställas redan innan intervjun, för att undvika eventuella missförstånd mellan mig och respondenterna när intervjun väl ägde rum. Även precis innan intervjun, när vi satt ner tillsammans och skulle börja, upplyste jag respondenterna återigen om situationen som följer. Detta innebar kort förklaring om syftet med studien, etiska övervägande, bandspelarens roll, att de kan avbryta när de vill och annan eventuell information.²⁰ Ändock valde jag att inte skicka ut frågeställningarna från intervjuguiden till respondenterna innan intervjun, utan förmedlade enbart studiens syfte och vad intervjun kort skulle innehålla. Detta med anledning av att jag ville ha spontana och ärliga svar om deras subjektiva uppfattning kring frågorna som

¹⁷ Esaiasson (2017:273-275)

¹⁸ Lantz (2013:77-78)

¹⁹ Bilaga 1

²⁰ Kvale (2014:170)

ställdes, samt att respondenterna inte skulle känna någon press att formulera fram de önskvärda svaren.

Varje intervju genomfördes på respektive lärares skola, i en lokal som de själva valde. Detta var viktigt för att respondenterna skulle känna sig bekväma. Varje intervjutillfälle kunde genomföras i avskild, lugn och avslappnad miljö utan yttre faktorer som på något sätt störde eller påverkade respondenterna. Med godkännande från respondenternas håll spelades samtliga intervjuer in för att jag ständigt, under undersökningens process, skulle kunna gå tillbaka och ta del av det som sagts. Att använda bandspelare på detta vis är till sin fördel, därav är jag tacksam för respondenternas godkännande.²¹

Behandlingen av materialet från varje intervju behövdes avlyssnas flera gånger om för att undvika osystematiska fel. Det som ansågs relevant för studien transkriberades samt antecknades eventuella kroppsspråk, känslor och andra intryck direkt efter varje intervjutillfälle som inte fångats upp bandspelaren. När all material var insamlat, efter genomförda intervjuer, började analysarbetet av resultaten för att nå slutsatser. Arbetet bestod av kategorisering via analyscheman av svaren samtliga respondenter gett. Denna tematisering gjordes för att skapa tydlighet när respondenternas svar skulle analyseras och redovisas.

2.6 Etiska överväganden

Forskning är viktigt för samhällets och individers utveckling, men det ställer även forskningsetiska krav på forskare att förhålla sig till. Det innebär förberedelsearbete innan samtalsintervjuerna för att bemöta de forskningsetiska principerna. Det etiska ansvaret åligger hos forskaren för att skydda respondenterna från vetenskapsrådets fyra allmänna huvudkrav: *informationskravet*, *samtyckeskravet*, *konfidentialitetskravet* och *nyttjandekravet*. Denna undersökning tar hänsyn till samtliga krav för att bemöta de etiska principerna. Informationskravet bemöttes genom att informera respondenterna innan genomförandet av intervjuerna om att de ingår i en vetenskaplig studie, vad syftet med studien är etc. Respondenterna meddelades även rätten att själva bestämma över sin

²¹ Esaiasson (2017:277-278)

medverkan, det vill säga att de kan välja att avstå från intervjun eller specifika frågor när som helst, för att bemöta samtyckeskravet. Konfidentialitetskravet bemöttes på det vis att full anonymitet om lärare, skola, ålder etc. råder för studien, samt att allt material som erhållits under intervjun kommer förstöras efter avslutad studie. Här låg dock problematiken att samtliga rektorer för skolorna, som lärarna arbetar på, är medvetna om lärarnas medverkan och således finns möjligheten att identifiera respondenterna. Denna information gick ut till lärarna och samtliga förmedlade sin acceptans för situationen, så länge det gäller enbart rektorerna och inte andra utomstående, vilket jag säkerställde. Slutligen bemötte jag nyttjandekravet genom att enbart använda insamlade uppgifter för forskningsändamål och inget annat.²²

I denna studie kommer de intervjuade lärarna ges fiktiva namn från statistikmyndigheten, Statistiska Centralbyrån (SCB), för att göra det osannolikt att de kan identifieras.²³ Det enda som kommer att beaktas, förutom deras subjektiva uppfattning, är deras antal år av lärarerfarenhet samt ifall arbetsplatsen är en mångkulturell skola eller inte. Detta för att skapa en visuell bild hos läsaren. Genom att bemöta de forskningsetiska principerna på detta vis möjliggör jag att kunna hålla hög kvalitet och hållbarhet genomgående i studien, till följd av de etiska besluten som fattats.²⁴

2.7 Presentation av respondenterna

Jag har valt att tilldela studiens lärare fiktiva namn för att säkerställa deras anonymitet för att följa de etiska principerna. Tilldelningen av fiktiva namn görs även för att göra studien ska vara läsvänlig så att läsaren kan skapa en visuell bild. Jag har valt SCB:s fem populäraste namn i Sverige, samt att jag har valt att avköna respondenterna. Detta för att göra det i princip omöjligt för lärarna att identifieras.²⁵

Anna har arbetat som lärare i över 20 år och samtliga år på samma arbetsplats. Hon undervisar i religionskunskap, geografi och entreprenörskap. Av dessa 20 år har Anna undervisat religionskunskap i 15 år på skolan, således bär hon på mycket erfarenhet.

²² Codex (2020:5-14)

²³ SCB (2019)

²⁴ Kvale (2014:111)

²⁵ SCB (2019)

Skolan Anna arbetar på är en mångkulturell skola dit färre och färre svenska elever ansluter.

Lars tog lärarexamen år 2015 och har sedan dess aktivt undervisat på samma skola i engelska och historia. Undervisningen i religionskunskap tillkom inte förens 2017, således är han rätt färsk inom ämnet men anser sig varit med om mycket under denna tid. Skolan Lars arbetar på är väldigt mångkulturell.

Eva arbetar på en väldigt liten skola, som den enda religionkunskapsläraren. Utöver det undervisar hon i samhällskunskap, historia och entreprenörskap. Eva tog examen 2017 och har sedan dess aktivt undervisat i religionskunskap på skolan. Det är en stor blandning på eleverna Eva undervisar där alla möjliga religiösa grupper och elever från olika länder förekommer, vilket gör det till en mångkulturell skola.

Mikael har arbetat som gymnasielärare sedan år 2010, och har sedan dess kontinuerligt undervisat i religionskunskap. Mikael undervisar i svenska som andraspråk, religionskunskap, engelska och allmän samhällsorientering för nyanlända elever. Det är en väldigt mångkulturell skola med uteslutande muslimska elever på skolan, enligt Mikael.

Maria har arbetat som lärare i sex år och undervisar för tillfället i engelska och religionskunskap på skolan. Religionskunskapen har tillkommit med tiden och Maria har alltså undervisat i detta ämne de senaste två åren. Skolan Maria arbetar på är inte mångkulturell, utan alla elever har två inhemska svenska föräldrar. Det är väldigt homogent på skolan och Maria beskriver det som att eleverna lever i en liten bubbla som de gärna inte går utanför.

2.8 Tidigare forskning i Sverige

Området om lärares subjektiva uppfattning kring effekten av deras arbete mot religiös tolerans hos elever är ett outforskat fält. Det finns mycket tidigare forskning kring begreppet tolerans i svensk skolkontext, men ingen tidigare studie har avhandlat arbetets effekt. Därav är detta en pilotstudie och ett första kliv mot att börja fördjupa och bearbeta

detta fält. Tidigare forskning kring toleransbegreppet i förhållande till svenska skolan är ändå betydande för denna studie. För tydlighetens skull har jag kategoriserat tidigare forskningen i två grupper: *forskning om tolerans och intolerans* och *normativa försök att främja tolerans*.

Den deskriptiva forskningen om tolerans och intolerans i svensk skolkontext är bred. I *Toleransens mekanismer: en antologi*, tar den svenska konsthistorikern Erik Lundberg mfl. tillfället att försöka reda ut vad det innebär att vara tolerant, tolerans i ett jämförande och historiskt perspektiv etc.²⁶ Likaså poängterar ytterligare Linus Kjellin toleransbegreppets mångtydighet när han analyserar läroplansbegreppet tolerans för religionskunskap i sitt examensarbete.²⁷ Lars Bolinder forskar kring hur värdegrundsbegreppen mångfald och tolerans implementeras i SO-ämnenas läroböcker i sin kandidatuppsats.²⁸ Levande historia undersöker brottsförebyggande rådets statistik om ungdomars attityder, som genererar att intolerans är ett stående problem samt vilka faktorer som påverkar detta.²⁹ Flertal studier har, likt denna undersökning, intervjuat lärare för att komma närmare en förståelse kring toleransbegreppet. Lärarnas subjektiva uppfattning blir då i fokus fast med andra inriktningar än denna studie, såsom vilka arbetsmetoder lärarna använder för att motverka religiös intolerans.³⁰

Forskningen kring att framställa normativa försök att främja tolerans i skolkontext är också bred. Statens offentliga utredning, SOU, "*Antirasism i skolan*" behandlar skolans antirasistiska uppdrag samt de åtgärder som kan vidtas för att bemöta problematiken.³¹ Forskaren inom pedagogik Elisabet Langmann, undersöker möjligheterna att undervisa fram tolerans och bort främlingsfientlighet hos skolelever. Genomgående framställer Langmann riktlinjer för hur lärare kan arbeta i sitt bemötandet mot intolerans.³² I sitt examensarbete undersöker Daniel Lindbladh möjligheterna om skolungdomars intolerans kan ändras genom praktiska inslag i undervisningen, såsom att besöka ett

²⁶ Levandehistoria. *Toleransen mekanismer* (2017)

²⁷ Kjellin (2015)

²⁸ Boliner (2016)

²⁹ Levandehistoria. *Intolerans* (2004)

³⁰ Gertzell & Hansson (2014), Frejd (2013), Tellbom & Dahlquist (2010)

³¹ Regeringen. *Främlingsfienden inom oss* (2012)

³² Langmann (2017)

koncentrationsläger.³³ Ett toleransprojekt i Kungälv har genomfört en kvasiexperimentell utvärdering av att kunna motarbeta intolerans i skolan för att främja processen. Projektet är en skolbaserad insats som ämnar att minska intolerans hos skolelever, där fokus ligger på om aktiva insatser kan förändra fördomsfulla attityder och beteenden efter ett år.³⁴

3. Resultat

I följande kapitel redovisas resultatet från de genomförda intervjuerna. Kapitlet är uppdelat i två delar, och till en början presenteras definitioner av toleransbegreppet samt vad styrdokumentet säger angående bemötandet av tolerans hos elever. Därefter presenteras en tematisk innehållsanalys av innehållet från intervjuerna, för att redovisa och tydliggöra eventuella likheter och skillnader i svaren med kommentarer om min uppfattning.

3.1 Tolerans + styrdokumentet

Tolerans kan ha flera olika betydelser beroende på kontext, vilket gör det problematiskt att nå en entydig definition. Därav ska de definitioner som används av begreppet tolerans i denna studie redovisas. *Svenska akademins ordbok* definierar tolerans som respekt för andras avvikande åsikter eller beteenden trots att man eventuellt ogillar dem, exempelvis religiös tolerans. Det går att jämföra med *vidsyn*, det vill säga förmågan att förstå och godta många olika företeelser.³⁵ *Nationalencyklopedin* förklarar att tolerans är accepterandet av andras rätt att anta och försvara åsikter som står i strid med ens egna. Det är således respekt för den personliga friheten och människors lika rättigheter, som filosofen Immanuel Kant förklarade det som.³⁶ Motsatsen till tolerans blir istället intolerans, som hänger ihop med fördomar, exempelvis brist på respekt för andras åsikter.³⁷ Studien kommer framöver utgå utifrån dessa riktlinjer i definitionen av begreppet tolerans.

Tolerans nämns sparsamt i styrdokumentet, men det finns ord där som ingår i samma fält och som kan förknippas med begreppet. Ett exempel på en sådan förknippelse är

³³ Lindbladh (2007)

³⁴ Strindhall & Westerberg (2016)

³⁵ Svenska akademiens ordböcker. *Tolerans* (2020)

³⁶ Nationalencyklopedin (2020)

³⁷ Svenska akademiens ordböcker. *Intolerans* (2020)

värdegrunden. Värdegrundsarbetet är något som ska genomsyra hela skolverksamheten, vilket skolverket förklarar:

Enligt styrdokumenterna ska skolan genom sitt demokratiska uppdrag främja ett skolklimat där alla barn och elever känner sig trygga och respekterade. Vidare beskrivs att detta ska uppnås genom ett aktivt och systematiskt värdegrundsarbete som ska genomsyra undervisningen.³⁸

Värdegrundsarbetet poängterar trygghet och respekt inom skolklimatet, bland annat att man ska känna sig trygg och respekterad i sin religion eller icke-religion. Ett sätt att visa respekt på är att låta varje individ tro på vad de vill, vilket går hand i hand med religionsfrihet. Att bli respekterad för sin religiösa ståndpunkt kräver ett tolerant förhållningssätt, vilket är en insats som skolverksamheten är skyldig till att sträva mot. I arbetet mot detta skall varje lärare låta sin undervisning genomsyras av det dagliga värdegrundsarbetet, som således indirekt omfattar toleransbegreppet. Med detta exempel vill jag istället visa hur det sparsamma toleransbegreppet tar form i styrdokumenterna genom andra formuleringar och begrepp.

Svenska skolan har ett mångfacetterat uppdrag, vilket inkluderar toleransbegreppet implicit och explicit. Lärare ska omsätta de politiska besluten i praktisk handling så att elever kan bli kunniga, kreativa, kompetenta och ansvarskävande individer.³⁹ Svensk utbildning skall förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingarna som det svenska samhället vilar på, för att undvika fördomsfulla generaliseringar hos framtidens generationer.⁴⁰ Lärare bär på ansvaret att utveckla individer till goda samhällsmedborgare via konkret undervisning, men hur det ska gå till lämnas över till de professionella.⁴¹ Dessa krav och skyldigheter omfattar vad både skollagen och diskrimineringslagen säger. Skolan har ett ansvar att elever inte utsätts för diskriminering och kränkande behandling, och ifall det inträffar skall ärendet utredas och åtgärdas. Huvudmannen är ytterst ansvarig för att uppfylla dessa krav på respektive skola. Skollagen uttrycker sig på följande sätt i vissa delar angående arbetet för tolerans:

³⁸ Skolverket. *Arbeta med skolans värdegrund* (2020)

³⁹ Nihlfors (2012:22-23)

⁴⁰ Falkevall (2013:66)

⁴¹ Nihlfors (2012:39)

1 kapitlet: Här finns bland annat bestämmelser som gäller som gäller förskolans och skolans värdegrund och demokratiska uppdrag och utbildningens utformning i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och de mänskliga rättigheterna. I kapitlet finns den så kallade portalparagrafen om särskilt hänsyn till barnets bästa och en direkt hänvisning till diskrimineringslagen.

2 kapitlet: Här finns bland annat bestämmelser om rektorns och lärarnas ansvar och befogenheter samt bestämmelser om varning och återkallelse av lärarlegitimation. Här regleras även elevhälsan. Även bestämmelser om registerkontroll av personal samt kompetensutveckling för personal finns här.

5 kapitlet: Här finns regelverket om trygghet och studiero, till exempel de disciplinära åtgärder som finns för vissa skolformer. Här finns också bestämmelsen om att utbildningen ska utformas på ett sådant sätt att alla elever tillförsäkras en skolmiljö som präglas av trygghet och studiero samt en hänvisning till arbetsmiljölagen.

6 kapitlet: Här finns bestämmelserna om kränkande behandling. Det är dock viktigt att komma ihåg skillnaden mellan trakasserier och annan kränkande behandling. Trakasserier har samband med någon av de diskrimineringsgrunder som finns i diskrimineringslagen och då är det den lagstiftningen som gäller.⁴²

Alla som arbetar i skolan ska ta ställning till den värdegrund som beskrivs i styrdokumentet. Rasism, diskriminering, trakasserier och andra kränkningar får enligt lag aldrig accepteras i skolan, det råder nolltolerans kring detta. Förutom kraven om diskrimineringslagen och skollagen finns de svenska grundlagarna som varje anställd skall förhålla sig till, i relation till tolerans bland elever. Svenska grundlagarna vilar på principen om alla människors lika värde, och den enskilda människans frihet och värdighet. Man ska motverka att individer utsätts för diskriminering på grund av exempelvis hudfärg, religion etc. Elever ska istället förstå och uppskatta "de rikedomar som mångfalden av kulturer kan skänka varje individ, grupp och nation". Dessa riktlinjer överensstämmer med de definitioner av tolerans som denna studien utgår ifrån, även om tolerans inte uttryckligen nämns. Tolerans omfattar andra begrepp såsom respekt, personlig frihet, förståelse etc. som visats tidigare i definitionerna. Således är det en

⁴² Skolverket. *Främlingsfientlighet - teori och regelverk* (2020)

tolkningsfråga när tolerans nämns i styrdokumentet eftersom det handlar om uttalad tolerans, men utifrån dessa riktlinjer kan det på ett tydligare sätt pekas ut.

Utöver den nationella nivån finns den internationella nivån som likaså betonar arbetet för tolerans. Sverige har åtagit sig internationella bestämmelser som direkt påverkar skolan, nämligen FN:s deklARATIONER om mänskliga rättigheter. FN uppmanar även lärare att arbeta för att förändra samhället så att de mänskliga rättigheterna förankras i praktiken. Arbetet styrs således av specifik skollagstiftning och den allmänna lagstiftningen som gäller i hela samhället. Tillsammans skapar de den juridiska och politiska ram skolor verkar inom.⁴³ 2011 utfärdade dåvarande utbildningsdepartementet en författningssamling, *förordning om läroplan för gymnasieskolan*, som skall gälla. Många delar i förordningen omfattar just tolerant förhållningssätt hos elever:

Skolans värdegrund och uppgifter: Utbildningen ska förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheter och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på. Detta bemöts genom att individens fostran till rättskänsla, generositet, tolerans och ansvarstagande.

Förståelse och medmänsklighet: Skolan ska främja förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse. Ingen ska i skolan utsättas för diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, könsöverskridande identitet eller uttryck, sexuell läggning, ålder eller funktionsnedsättning eller för annan kränkande behandling. Alla tendenser till diskriminering eller kränkande behandling ska aktivt motverkas. Främlingsfientlighet och intolerans måste bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser. Skolan är en social och kulturell mötesplats, som har både en möjlighet och ett ansvar för att stärka denna förmåga hos alla som verkar där.

Saklighet och allsidighet: Alla som verkar i skolan ska alltid hävda de grundläggande värden som anges i skollagen och i denna läroplan och klart ta avstånd från det som strider mot de.

Skolans uppdrag: Huvuduppgiften för gymnasieskolan är att förmedla kunskaper och skapa förutsättningar för att eleverna ska tillägna sig och utveckla kunskaper. Skolan har uppgiften att till eleverna överföra värden, förmedla kunskaper och förbereda dem för att arbeta och verka i samhället.

Kunskaper och lärande: Skolan kan inte ensam förmedla alla de kunskaper som eleverna kommer att behöva. Skolan ska skapa de bästa samlade förutsättningarna för elevernas bildning, tänkande

⁴³ Regeringen. *Främlingsfienden inom oss* (2012)

och kunskapsutveckling. Den värld som eleven möter i skolan och det arbete som eleven deltar i ska förbereda för livet efter skolan.

Normer och värden: Enligt skollagen ska utbildningen utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och de mänskliga rättigheterna som människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet samt solidaritet mellan människor. Skolan ska aktivt och medvetet påverka och stimulera eleverna att omfatta vårt samhälles gemensamma värderingar och låta dessa komma till uttryck i praktisk vardaglig handling.

Skolans mål är att varje elev: Kan göra medvetna ställningstaganden grundade på kunskaper om mänskliga rättigheter och grundläggande demokratiska värderingar samt personliga erfarenheter. Respektera andra människors egenvärde och integritet. Tar avstånd från att människor utsätts för förtryck och kränkande behandling som medverkar till att hjälpa människor. Kan samspela i möten med andra människor utifrån respekt för skillnader i livsvillkor, kultur, språk, religion och historia.⁴⁴

I samtliga delar av regelhierarkin som vi följer i Sverige kan man se inslag där tolerans för omgivningen nämns på flertal ställen, även där ordet inte nämns uttryckligen.

Grundlagarna, övriga lagar, förordningar, föreskrifter, allmänna råd och Europeiska Unionen påpekar vikten i att arbeta för detta, vilket således borde göra det omöjligt för lärare att blunda inför kravet. Det föreligger en tydlighet om toleransbegreppet i styrdokumentet ifall man kollar på varianter av begreppet, vilket jag förstår som att lärare är skyldiga att vara medvetna om.

Eftersom denna studie omfattar religionskunskapsämnet finns det relevans i att påpeka hur krav om tolerans hos elever omfattas inom ämnet. Religionskunskap är ett obligatoriskt ämne i svenska grundskolan och ett kärnämne i gymnasieskolan. Religionsundervisningen blir således oerhört betydelsefull för att vägleda eleverna i det svenska mångkulturella och sekulära samhället. Det föreligger underliggande värderingar i samhället som förväntas av varje samhällsmedborgare. Därav måste elever få kunskap och medborgaruppfostran eftersom detta skall förmedlas och reflekteras över, i samband med religionskunskapsundervisning.⁴⁵ Ämnets syfte för gymnasieskolan säger bland annat följande:

⁴⁴ SKOLFS (2011)

⁴⁵ Falkevall (2013:23)

Undervisningen ska ta sin utgångspunkt i ett samhälle som präglas av öppenhet i fråga om livsstilar, livshållningar och människors olikheter samt ge eleverna möjlighet att utveckla en beredskap att förstå och leva i ett samhälle präglad av mångfald

De ska ge möjlighet att reflektera över och analysera människors värderingar och trosföreställningar och därigenom utveckla respekt och förståelse för olika sätt att tänka och leva.⁴⁶

Jag förstår detta som att ambitionen är att elever skall erhålla förståelse och ett neutralt förhållningssätt som inte vilar på fördomsfulla meningar som existerar i samhället, och som vidareförs i generationer. Att få en inblick i samhällssynen som präglas av mångfald och utvecklad respekt samt förståelse gentemot varandra, blir en väsentlig del som ämnets syfte omfångar. Därmed kopplas religionskunskapsundervisning syfte till tolerans, även fast det uttryckligen inte nämns utan är underförstått med formuleringar såsom "öppenhet i fråga om livsstilar". För att erhålla denna förståelse bemöter det centrala innehållet i religionskunskap 1 detta genom bland annat följande kriterier:

Olika människosyn och gudsuppfattningar inom och mellan religioner.

Individens och grupps identiteter och hur de kan formas i förhållande till religion och livsåskådning utifrån till exempel religiösa skrifter, traditioner, sociala medier samt historiska och nutida händelser.⁴⁷

Dessa punkter inom det centrala innehållet förutsätter att man ska förstå omgivningen man verkar i, först då kan man börja tolerera. Allt för ofta är det förutfattade meningar som skapar uppfattning för omgivningen istället för korrekt kunskap, vilket i många fall innebär att intolerans visar sig. Religionskunskaps- dokumenten visar att man som lärare ska skapa tolerant förhållningssätt hos elever via undervisningen, sedan hur det går till är upp till varje. Skolan är den institution som utgör det långsiktiga främjandet av demokratiska värden, därav bör skolans arbete och kompetensen hos lärarna ständigt utvecklas, för att motverka religiös intolerans. Man kan gå tillbaka 19 år i tiden då regeringen utfärdade en nationell handlingsplan mot rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering. Detta förstår jag som en process som pågått över en längre tid och som man ändå försökt uppmärksamma processen, dock utan aktiva insatser.⁴⁸

⁴⁶ Skolverket. *Ämne - religionskunskap* (2020)

⁴⁷ Skolverket. *Ämne - religionskunskap* (2020)

⁴⁸ Regeringen. *Regeringens skrivelse* (2001)

3.2 Tematisering av svaren

I följande del kommer jag gå igenom svaren från intervjuerna, samt kommentera hur jag förstår dessa. Svaren kommer att tematiseras utifrån frågorna i intervjuguiden och inte presenteras lärare efter lärare. På så sätt kommer varje underrubrik bestå av de olika frågorna från intervjun. Främsta anledningen till detta är för att enklare kunna dra likheter och skillnader mellan de olika lärarnas upplevelser.

3.2.1 Vad är religiös intolerans för dig?

När jag under samtliga intervjuer bad respondenterna definiera vad religiös intolerans innebar för dem, förutsatte jag att det skulle vara delvis problematiskt att nå en definition med tanke på den bredd i begreppet som finns. Mot min förmodan var det en enkel uppgift för respondenterna som alla gav gynnsamma svar för att jag skulle skapa en uppfattning om hur de ser på problematiken. Den gemensamma nämnaren bland lärarna var att de alla varit med om intolerans hos elever, eftersom de kopplade sina definitioner till egna erfarenheter. Det föreligger en gemensam förståelse om vad intolerans innebär, även om man uttrycker sig på olika sätt. Maria förklarar exempelvis:

Det är nog att man dömer folk på förhand, vilket är vanligt förekommande hos eleverna jag undervisar. Religiös intolerans är ofta de förutfattade meningarna att alla är på ett visst sätt och allt för ofta på ett negativt sätt.⁴⁹

Respondenterna var överens om att intolerans grundar sig i att elever har en bestämd bild om hur vissa religiösa grupper är eller ska vara, och när den bilden rubbas skapas intolerans. Intervjuerna exponerade att samtliga lärare ofta är med om intolerans i sin undervisning. Anna, Lars och Maria hävdar att det är de stereotypa uppfattningarna som skapar religiös intolerans i ett första skede. Lars säger:

Intolerans för mig innebär att man på något sätt hävdar att sin egna religion står över andra människor och trosföreställningar. Att man påstår att min religion är rätt och per definition blir andra fel vilket är intolerans. Det handlar även om stereotypa uppfattningar man har t.ex. ifall man

⁴⁹ Intervju med Maria

tillhör en viss religion så är du en sådan människa. Detta gäller alla religioner, men där vissa sticker ut mer i samhället tyvärr.⁵⁰

Lars instämmer i det Maria säger, men tillägger att intolerans oftast uppstår när någon inte överensstämmer med ens egna uppfattning. Jag förstår det som att Lars definierar att problemet föreligger i en tydlig polarisering mellan olika trosföreställningar. Således stämmer Lars definition överens med studiens definition, då beståndsdelar som *förståelse* och *respekt för sin omgivning* saknas. Eva och Mikael betonar delvis samma som de andra respondenterna, fast de anser att intolerans främst ligger i okunskap och mottagligheten hos eleverna:

För mig är religiös intolerans okunskap att man inte vet så mycket om andra religioner.⁵¹

Jag upplever det som att man inte vill lära sig någonting om själva religionen. I den klassen jag har nu så har vi väldigt hög religiös intolerans där man är väldigt anti religion, och istället blir man nästan lite aggressiv när man kommer in på ämnet religion.⁵²

Jag förstår det som att Evas klass främst har problem med att respektera religion i sig, inte specifika religiösa grupper. Trots att eleverna inte visar intolerans mot någon människa, har de ingen respekt mot religion överlag, vilket toleransbegreppet kräver. Känslan var att religiös intolerans i praktiken inte var något nytt för lärarna, utan något alla varit med om. Respondenternas definition av religiös intolerans gav mig god grund att arbeta vidare på resterande delen av intervjuerna och analysarbetet som följer. Detta eftersom jag framöver kunde koppla deras erfarenheter och upplevelser till den ursprungliga definitionen. Framförallt tar jag med mig enhetligheten i deras svar att det framförallt handlar om förutfattade meningar som skapar religiös intolerans.

3.2.2 När visar sig religiös intolerans i klassrummet? Vilken form?

Samtliga respondenter gav upphov för att religiös intolerans är förekommande i deras lärarvardag, dock i olika utsträckningar. Svaren från lärarna kunde sorteras i två tydliga kategorier: religiös intolerans mot andra religiösa grupper och intolerans inom

⁵⁰ Intervju med Lars

⁵¹ Intervju med Mikael

⁵² Intervju med Eva

religionerna. Anna, Eva och Maria delar erfarenheten om religiös intolerans mot andra religiösa grupper i deras klassrum. Anna beskriver det tydlig genom en händelse;

Under lektioner förekommer det framförallt tydligast mellan eleverna. Det finns en grupp starka muslimska elever på skolan som inte kan acceptera en afrikansk kristen tjej som är tydlig med sina åsikter under lektioner. På så sätt blir det diskussioner och argument mellan varandra, där parterna uttryck att de känner sig kränkta.⁵³

Här beskrivs en situation då en religion går emot en annan religion, där utfallet blir intolerans. De muslimska eleverna tillåter inte den kristna tjejen att fritt uttrycka, vilket är en viktig beståndsdel inom toleransbegreppet. Jag förstår det som att Anna tillåter diskussioner och argumentering i sitt klassrum, men att hon drar en gräns när parterna känner sig kränkta och intolerans uppstår. Anna, Eva och Maria menar att de aldrig upplevt religiös intolerans mot varandra inom religioner, utan de tacklas istället med intolerans gentemot andra grupper. Lars och Mikael's erfarenhet av religiös intolerans är däremot inom religionerna och mellan eleverna på skolan. De menar att eleverna har lättare att vara kritiska mot andra som utövar samma religion som de själva, fast med en annan inriktning. Lars ger uttryck till detta:

Det kan förekomma ord under lektioner som jag kan tolka som religiös intolerans, och då är det oftast muslimerna mellan varandra exempelvis sunni VS shia och muslimska länder mot varandra. Det kan även handla om muslimer som är kritiska mot andra muslimer som anpassar sig för mycket mot det sekulära Sverige. Det är aldrig en kristen som ger sig på en muslim eller tvärtom, utan den förståelsen och respekten upplever jag att man har för varandra. Vissa muslimska elever ville ha böneutrop i Växjö men vissa ville inte eftersom de flytt från religiösa konflikter och hyllar istället sekulariseringen.⁵⁴

I Lars och Mikael's fall råder det en mer tolerant inställning hos eleverna till andra religioner än vad det gör i de tre andra respondenternas fall. Intoleransen här är inom religionerna. Jag förstår detta som att intoleransen uppstår i och med att vissa av Lars elever utgår utifrån en enda uppfattning för hur man utövar just den religionen. De intoleranta eleverna här har okunskap om variation av utövningen som finns, eftersom de

⁵³ Intervju med Anna

⁵⁴ Intervju med Lars

har brist på respekt mot andras tillvägagångssätt. Både Lars och Eva berättade på eget initiativ om att religiös intolerans visats sig specifikt när diskussionen om böneutrop i Växjö var aktuellt, likväl var det på väldigt olika sätt:

När vi diskuterar vissa religiösa händelser t.ex. böneutrop i Växjö så blir det väldigt hetsigt, det är inte en harmonisk stämning när det kommer på tal. Det är då en väldigt negativ bild eleverna visar eftersom de oftast är antireligiösa generellt.⁵⁵

I Evas fall handlade det om antireligiösa elever mot det muslimska initiativet om böneutrop, och i Lars fall handlade det om intolerans inom religionen som det tidigare citatet visar. Oavsett om religiös intolerans visar sig inom religioner eller utåt mot andra religioner kan, som i detta fall, exakt samma händelse skapa intolerans.

Intoleransen lärarna berättar om är alla riktade uteslutande mot, eller inom, kristendomen och islam. Eva har en idé om varför det kan vara så:

Buddhism och hinduism är lugnt, eftersom man vet inte så mycket om dessa religioner tror jag eller att de är för långt bort från elevernas vardag.⁵⁶

Utifrån detta svar tolkar jag det som att elever har lättare att kritisera sådant som de har mer kunskap inom, än sådant de inte vet så mycket om. Det verkar som att eleverna inte vet så mycket om exempelvis buddhism och hinduism, kanske för att dessa religioner inte är så etablerade i Sverige idag. Det är lättare att kritisera det som är synligt och nära ens vardag.

3.2.3 Är du medveten om, samt hur bemöter du, styrdokumentens krav? Gör du någon medveten planering i bemötandet?

Till min förvåning var majoriteten av lärarna inte medvetna om styrdokumentens krav som finns angående toleransbegreppet. Många av respondenterna sa att de indirekt kopplar det till värdegrunden eftersom det, enligt dem, går hand i hand. Anna, Lars, Eva och Maria var inte blyga med att visa sin okunskap angående detta, samt hur de ändå anser sig bemöta

⁵⁵ Intervju med Eva

⁵⁶ Intervju med Eva

kraven som finns och ifall de då planerar medvetet i förebyggande syfte. Anna förklarar detta:

Jag kan erkänna att jag inte vet exakt vad eller hur det är formulerat i de nya styrdokument. Det har jag inte koll på, men självklart är jag medveten om skolans värdegrund som vi på skolan aktivt arbetar med och som egentligen omfattar religiös tolerans hos elever. Jag strävar hela tiden efter att arbeta för öppen klassrumsmiljö och att man tar saken direkt när det händer någonting. Genom att sträva för trevligare dialogstämning arbetar jag för ett tolerant beteende. Jag kan inte säga att planerar undervisningen utifrån kraven, men jag anser ändå att de genomsyrar lektionerna när jag tänker efter. Specifika händelser som uppstår väl under lektionen tacklar jag direkt på plats och synliggör det för att markera. Men i vissa fall får jag tänka en gång extra när jag planerar en lektion för att förebygga religiös intolerans i ett tidigt stadie pga. den afrikanska kristna tjejen som känt sig utsatt.⁵⁷

Anna är opåläst angående tolerans i styrdokument, ändå visar hon hur hon faktiskt bemöter kraven, nästan omedvetet. Detta då jag tolkar hennes svar som att hon inte reflekterar över det förrän hon blir ställd mot väggen, som under intervjun. Hon menar att hon inte planerar undervisningen utifrån kraven, men att hon ändå känner att hon bemöter det när hon får tänka efter. Det är endast vid specifika fall av religiös intolerans som Anna medvetet planerar i förebyggande syfte, vilket tyder på att hon inte kontinuerligt tänker på detta i sin planering. Lars säger samma som Anna, men poängterar att han bemöter religiös intolerans genom att starta en diskussion, vilket även flera lärare betonade som den bästa metoden. Lars förklarar:

Jag vill inte använda min maktposition till att bara tysta eleven, utan starta en diskussion för att nå tolerant beteende. Jag går inte aktivt in att en lektion ska handla om religiös tolerans, men jag både planerar i förväg och tacklar situationen när den uppstår. Vi pratar medvetet om fördomar om olika religioner ibland i förebyggande syfte. Diskussionen är en viktig metod!⁵⁸

Lars visar att han kombinerar arbetssättet att planera i förebyggande syfte och tackla situationen när den uppstår. Till skillnad från Anna tolkar jag det som att Lars är mer medveten om att aktiva och genomtänkta insatser krävs för att skapa tolerant förhållningssätt hos elever.

⁵⁷ Intervju med Anna

⁵⁸ Intervju med Lars

Det råder en stor osäkerhet hos majoriteten av respondenterna vad det egentligen står i styrdokumentet, men för enkelhetens skull anknyter de toleransbegreppet till värdegrunden, vilket inte är fel. Till skillnad från de andra respondenterna var Mikael väl medveten om styrdokumentens exakta krav angående tolerans:

Ja jag är väl medveten om kravet som finns på mig som lärare att jag ska främja religiös tolerans hos eleverna. För att bemöta kravet försöker jag arbeta med eleverna på ett sätt där vi alltid ska sätta oss in andras situationer för att förstå omgivningen. När jag undervisar om en viss religion säger jag till eleverna att vi tar på oss den religionens glasögon för att se det ur deras synvinkel och att vi inte ska gå in med våra förutbestämda meningar. Det är ingen medveten planering mot religiös tolerans som sker, men jag känner ändå att det omedvetet finns med hela tiden. Det är så pass god klassrumsmiljö att det finns inte något behov att behöva planera i förebyggande syfte. Eleverna vet att jag tillåter inga främlingsfientliga åsikter gå osedd förbi.⁵⁹

Mikael beskriver att han vet om kraven som ställs på honom som lärare, men att han inte gör någon medveten planering om detta i förväg. Detta beror troligtvis på att han har en så pass tolerant klassrumsmiljö så detta inte krävs. Jag förstår Mikael's situation som att hade han befunnit sig i en klass med mer intolerant beteende, hade han gjort aktiva, tydliga och förebyggande insatser då han förmedlar hur pass påläst han är om kravet. Överlag är diskussionsmetoden ett populärt tillvägagångssätt där man bjuder in eleverna så de känner sig delaktiga och hörda. Trots att majoriteten av lärarna inte hade koll på vad styrdokumentet säger om toleransbegreppet, hävdar samtliga ändå med exempel hur de automatiskt bemöter kraven.

3.2.4 Har du utbildning i bemötandet? Vems ansvar är det?

Det råder tydlig konsensus att samtliga respondenter saknar utbildning i hur man handskas med problematiken, det är bara något som förväntas att göras av varje lärare. Allihopa har därför tagit eget initiativ och lagt ner eget arbete för att försöka bemöta problematiken på bästa sätt. Anna förklarar detta:

Nej jag har inte fått någon direkt utbildning, utan jag läser på mycket själv och försöker ständigt tänka utifrån olika perspektiv att alla människor inte tänker på samma sätt. Första steget är nämligen att som lärare själv ha en tolerant inställning. Det borde ske en insats i något stadie för att kunna

⁵⁹ Intervju med Mikael

bemöta problematiken på ett bättre sätt. En möjlig lösning skulle vara att man under utbildningen och även på kommande arbetsplats diskuterar och kollar på olika fall där elever uttrycker sig främlingsfientligt för att skapa ett samtal kring hur man bemöter problematiken.⁶⁰

Anna visar på eget initiativ att hon ständigt läser på och försöker tänka ur olika människors perspektiv, detta för att förbättra hennes egna toleranta inställning. Anna verkar medveten om att något slags erhållande av kunskap krävs i bemötandet och blir tvingad till att söka denna kunskap på egen hand då det inte tillhandahålls på något annat sätt i dagsläget. Annas lösning på detta beskrivs som ett aktivt lärande med diskussioner och genomgång av diverse scenarion. Lärarna berättar att det blir mycket tid som läggs på att ständigt vara aktuella för att kunna bemöta eleverna. Detta ställer krav på lärarna och exempelvis Lars har begärt utbildning i bemötandet från arbetsplatsen, för att känna sig förberedd:

Nej ingen utbildning varken under universitetet eller nu på arbetsplatsen. Jag har själv begärt att få gå utbildningar i bemötande, men ingenting har hänt på den fronten. Det handlar att man själv som lärare har väldigt stort ansvar i att lära sig bemöta detta, vilket jag tror är ett ansvar som många lärare inte tycker är så viktigt. Den minimala utbildningen som jag har och går att koppla till detta, är en fem veckors kurs under lärarutbildningen som heter *sociala relationer, konflikthantering och ledarskap för lärare*. Men den har inte hjälpt mig någonting i arbetslivet.⁶¹

Även Lars, likt Anna, håller med om att erhållande av kunskap på något sätt krävs vid bemötandet och har därför uttryckligen begärt om detta från sin arbetsplats. Jag förstår kursen som Lars beskriver som den insats universitetet gör för att förbereda lärare, men i praktiken visar Lars att det inte är tillräckligt. Lars är relativt nyexaminerad som lärare, vilket visar att kursen troligtvis fortgår än idag. Till skillnad från Anna, som tillhör den äldre generationen lärare, som inte erbjöds denna kurs under sin utbildning. Detta kan ses som att universitetet, på senare tid, gjort aktiva insatser för att rusta lärarna. Dock verkar inte dessa insatser vara nog, som Lars beskriver. Det råder dock ingen konsensus bland lärarna emellan kring vem som ansvarar för den uteblivna utbildningen. Majoriteten av lärarna menar att det i första hand är universitetets ansvar, vilket även Mikael håller med om, men att det delvis även ligger på arbetsplatsen:

⁶⁰ Intervju med Anna

⁶¹ Intervju med Lars

Jag har faktiskt inte tänkt på vems ansvar det är, men någon form att utbildning borde det finnas. Ansvaret ligger väl främst på universitetet i första hand, men om en ny lärare på arbetsplatsen känner osäkerhet kring det så är det arbetsplatsens ansvar att hjälpa läraren.⁶²

Mikael instämmer med de tidigare respondenterna, men poängterar vikten av att det inte räcker med utbildning på universitetet, utan att det också krävs insatser från kommande arbetsplatser. Jag förstår det som att Mikael eftersträvar ett mer kontinuerligt och samspelt arbete för att bemöta problematiken, snarare än att allt ansvar ligger på lärarna. Eva sticker ut i denna frågan, till skillnad från de andra lärarna, då hon menar att ansvaret främst ligger på arbetsplatsen och inte universitetet:

Jag tycker det först och främst är arbetsplatsens ansvar att ge lärarna verktyg i bemötandet, för oftast är man väldigt medveten om hur andan är på skolan bland eleverna.⁶³

Eva verkar mena att alla arbetsplatser skiljer sig åt, och att lärarnas bemötande om att motverka religiös intolerans behöver anpassas till respektive skola. Jag förstår Eva som att det är svårt att ge en generell och allmän utbildning kring problematiken, därav vet arbetsplatsen bäst själv vilka aktiva insatser som krävs och ansvarar därför för lärarnas utbildning kring detta.

3.2.5 Vad är effekten av ditt arbete?

När denna del av intervjun väl tog form var känslan att respondenterna hade väldigt många tankar att ventilera. Tidigare frågor var till för att skapa en bakgrund om religiös intolerans och deras arbete, för att slutligen nå denna fråga som utgör kärnan i hela intervjun, i förhållande till studiens syfte. Det var en väldigt givande fråga som skapade intressanta diskussioner. Det kändes att jag ställde lärarna mot väggen där de tvingades reflektera över sitt arbete kring problematiken. Denna frågan tog längst tid, av alla frågor under samtliga intervjuer, eftersom de hade väldigt mycket att säga. För att bemöta studiens syfte har jag valt att ta med samtliga respondenternas tankar kring just denna frågan. Anna, Lars, Eva och Mikael delar samma uppfattning kring effekten av deras arbete, nämligen en positiv utveckling:

⁶² Intervju med Mikael

⁶³ Intervju med Eva

Jag märker att jag har väldigt god dialog med eleverna och vi kan diskutera det mesta med varandra. Jag blir väldigt bra bemött i våra samtal, och det anser jag ligger arbete bakom för att ha skapat den toleranta klassrumsmiljö vi har idag. Alltså är effekten god då fallet med den afrikanska kristna tjejen kunde lösas på ett smidigt sätt för att stoppa den religiösa intoleransen som fanns då. Att elever känner att man blir uppmärksammad är nog väldigt viktigt i bemötandet, vilket gav effekt. Sen om eleverna tar med sig det toleranta beteendet utanför klassrummet vet jag inte, men väl inom väggarna för klassrummet funkar det bra.⁶⁴

Jag märker framförallt en förståelse för det svenska samhället hos eleverna, som anpassar sig varje dag till samhället de verkar i. Sverige är ett sekulärt samhälle med religionsfrihet, vilket de inte är vana vid från tidigare livsförhållande. Vi hade diskussionen för inte så länge sedan om religion kontra vetenskap och där jag fick facit på ett oerhört tolerant beteende. Muslimerna tog inte sin livsvärld som den givna, och likaså den minimala kristna skalan. Utan man lyssnade, diskuterade och hade förståelse för olika uppfattningar. I förarbetet när de arbetade i smågrupper var det en grupp med två muslimska fundamentalister och en kristen fundamentalist som arbetade tillsammans och tro det eller ej men det funkade galant, och det var ett tecken på att vi har tolerant miljö.⁶⁵

Ja jag märker effekt av mitt arbete, framförallt genom att låta tiden visa dess effekt. Jag har haft en klass från början nu i religionskunskap och de var inte lika toleranta i början som idag. Jämfört med min första dag här på skolan fram till idag ser jag skillnad i religiös tolerans hos eleverna. Det var mycket värre innan, idag är känslan mycket bättre. T.ex. perspektivseende har blivit mycket bättre och vi har trevligare och mer harmoniska diskussioner kring vissa ämnen. Eleverna säger fortfarande vad de tycker, men det ballar inte ur på samma sätt. Vi kan prata om det mesta och även om det skulle vara religiös intolerans innanför klassrummen i fåtal tillfällen så fortsätter det inte utanför. Det är känslan i alla fall.⁶⁶

Ifall jag reflekterar över mina 10 år som lärare så anser jag att mitt arbetssätt funkar eftersom jag inte stöter på religiös intolerans ofta. Det kan även ha och göra med välfungerade klasser och elever såklart, men någonting måste jag göra rätt. Eftersom jag kan prata väldigt tryggt om allt inom religion t.ex. omskärelse, dop mm. så känner jag en god effekt av mitt arbete eftersom det är så pass tolerant. Och jag vill inte vara egoistisk egentligen, men det kommer inte av sig själv utan det kräver ju arbete. Därav ser jag god effekt av mitt arbete i klassrummen, vad som händer utanför klassrummen vet jag inte tyvärr, vilket är synd. Det hade varit intressant att se.⁶⁷

⁶⁴ Intervju med Anna

⁶⁵ Intervju med Lars

⁶⁶ Intervju med Eva

⁶⁷ Intervju med Mikael

De ser således ett bra utfall av sitt arbete då de fått uppleva effekten av deras arbete i olika scenarion där religiös tolerans istället visat sig. Samtliga nämnda lärare har sett effekt av sitt arbete, men på olika sätt. I vissa fall, såsom Anna och Eva, är det extra tydligt då religiös intolerans först visat sig och sedan, efter arbete, vänts till tolerans istället. Lars beskriver det som att han inte har sett någon direkt intolerans i sitt klassrum, men att eleverna kommer från olika livsförhållanden och genom hans arbete har de ändå kunnat visa respekt mot varandra. Mikael menar på att hans arbetssätt genomgående har fungerat bra. Jag förstår det som, på Anna, Mikael och Eva, att det föreligger en viss oro ifall den positiva effekt de ser i klassrummet följer med eleverna även utanför. Denna oro grundar sig i styrdokumentens krav om toleranta elever både innanför och utanför klassrummen. Därav vet de inte om deras insatser fungerar fullt ut. Maria betonar däremot att hon, för tillfället, inte kan se någon effekt av sitt arbete, men inväntar svar:

Det hade varit intressant och ha denna intervjun om några veckor när vi arbetat igenom islam, för då hade det varit oerhört tydligt ifall arbetet har någon effekt eller om samma förutfattade meningar lever vidare, för där kommer jag verkligen märka av effekten. Men det lutar åt varken eller. För jag kan inte säga att jag märker att någon elev blir mer tolerant, det skulle jag ha märkt i sådana fall. Men det har i alla fall inte blivit värre, utan vi kan prata om det mesta. Vi ligger någonstans mittemellan. Jag vet inte om de blir mer toleranta av min undervisning just nu, det är fortfarande färskt. Samtidigt känner jag att vi kan prata om det mesta utan att det ballar ur, och det måste vara något minimalt tecken på tolerant miljö i klasserna.⁶⁸

Att Maria inte kan peka på om arbetet har lett till en negativ eller positiv utveckling kan bero mycket på att hon är väldigt ny i sin undervisning i religionskunskap. Maria berättade att hon inte är orolig, utan tiden kommer så småningom visa effekten av hennes arbete. Jag förstår det som att Maria tycker det är skönt att snart veta om hennes arbetssätt har positiv eller negativ effekt. Hon tycker det ska bli intressant att veta om hon ska fortsätta arbeta på samma sätt, eller byta arbetssätt. Vid intervjun med Mikael uppmärksammade jag något intressant som han nämnde under intervjun:

Jag gillar även att visa min religiösa ståndpunkt för att visa att jag är neutral i min undervisning, då jag inte är troende. Jag tror det hjälper eleverna att ta allt med lika stort allvar när jag pratar om de

⁶⁸ Intervju med Maria

olika religionerna. Alla religioner är lika bra och starka för de som tror, och det ska vi förstå och respektera.⁶⁹

En väldigt intressant metod att arbeta efter och i Mikael's fall hjälpte det, eftersom han berättade att det råder stor religiös tolerans bland hans elever och under lektionerna, alltså ger det positiv effekt. Forskaren och lektor i utbildningsvetenskap Karin Kittelmann Flensner menar detsamma i sin rapport "*Jag är neutral!*" - religionskunskap i det pluralistiska Sverige.⁷⁰ Flensner menar att ifall mötet ska bli så bra som möjligt behövs det ett genuint intresse för människor med andra trosuppfattningar, vilket svenska skolans religionsundervisning idag saknar, enligt henne. Det används istället för att förtydliga den egna, sekulära övertygelsen och religiösa människor framställs ofta som irrationella och kvar i en förgångens tid. Mikael bryter således denna trend genom att visa sin religiösa ståndpunkt för att främja sitt genuina intresse för människor med andra trosuppfattningar, vilket har god effekt.

3.2.6 Kommer ditt arbetssätt ändras i framtiden?

Den övergripande känslan kring intervjuerna var att samtliga lärare fick sig en tankeställare och tillfälle att reflektera ifall de faktiskt bemöter styrdokumentens krav, och hur de i sådana fall gör. Samtliga lärare var eniga om att de framöver kommer tänka en gång extra i bemötandet, samt läsa igenom styrdokumentet igen kring detta. Anna och Mikael var ändå nöjda med sitt arbetssätt och berättade att de kör vidare på samma spår tills dess att de motbevisas. Anna förklarar:

Jag kommer nog granska igenom styrdokumentet igen för att kolla mer exakt vad det står. Framst för att upplysa mig själv mer, men även för andra lärare på en kommande konferens. Men jag känner att mitt arbetssätt jag har, för att bemöta och motverka religiös intolerans, fungerar och jag kommer köra vidare på samma spår eftersom jag ser effekten av mitt arbete.⁷¹

Däremot Lars, Eva och Maria, som tillhör den senare generationen lärare till skillnad från Anna och Mikael, var överens om att det alltid finns utrymme för att förbättras för att bli den bästa versionen av sig själva som lärare. Jag tolkar de som mer mottagliga till

⁶⁹ Intervju med Mikael

⁷⁰ Flensner (2017)

⁷¹ Intervju med Anna

förbättringar på grund av intervjun, eftersom de fick tillfälle att reflektera kring ämnet. Eva visar sig mottaglig för förbättringar:

Jag känner alltid att jag kan utveckla mig, så jag kommer definitivt läsa igenom styrdokumentet igen där detta nämns med ett extra kritisk öga. Men jag tror inte att man riktigt kan ge en optimal metod att bara jobba efter. Jag tror dock det är jätteviktigt att man får verktyg i hur man skulle kunna göra, vilket jag gärna efterfrågar.⁷²

Eva håller fast vid att det inte riktigt finns en optimal metod att jobba efter, men hon är öppen för förbättringar. Hon önskar bland annat tips och råd kring hur hon skulle kunna göra, vilket jag förstår som hög grad av mottaglighet. Vid en av intervjuerna märkte jag extra tydlig effekt av själva intervjun. Maria, som är relativt ny i sin religionskunskapsundervisning, menar på att hon framförallt kommer ha detta i åtanke de närmsta veckorna då hon ska undervisa om islam för elever med intolerant inställning:

Jag tror jag kommer tänka en gång extra framöver, framförallt de kommande veckorna. Jag kommer försöka sträva efter att aktivera eleverna och deras tankegångar lite mer, istället för att lägga all fokus på stoffet för att sträva mot att tolerera religionen än att endast lära sig om den.⁷³

Oavsett inställning hos respondenterna var intervjuerna ett ypperligt tillfälle att låta lärarna reflektera över sitt arbete. Slutsatsen kan vara som vissa nämner att man är nöjd, eller som de andra, att det finns utrymme att förbättras. Även ifall det inte är syftet med studien så har tillfälle för reflektion getts, samtidigt som jag fått svar på lärarnas subjektiva upplevelser om effekten att motverka religiös intolerans.

4. Slutdiskussion

Syftet med denna uppsats är att undersöka fem lärares subjektiva uppfattning kring deras effekt att bemöta religiös intolerans hos elever. Efter att genomgående ha bearbetat frågeställningen kan det konstateras att majoriteten av lärarna upplever positiv effekt av sitt arbete. Det är många tankegångar angående respondenternas svar som kommit till under studiens lopp, vilket skall redovisas och analyseras här nedan. Genomgående i

⁷² Intervju med Eva

⁷³ Intervju med Maria

redovisningen kommer jag framställa eventuella vidare forskningsområden.

Slutdiskussionen kommer utgå ifrån min förförståelse som redovisades i metodkapitlet, samt resultatet från intervjuerna för att binda samman studien.

Min förförståelse utgick ifrån att lärarens bemötande av religiös intolerans kommer visa negativa tendenser av effekten, vilket jag blivit motbevisad. Enligt lärarnas subjektiva upplevelser är det inga större problem att hantera religiös intolerans bland elever, eftersom de kan se positiv effekt av sitt arbete. Detta gäller alla förutom Maria, som inte sett någon effekt ännu men inväntar svar de kommande veckorna när de ska arbeta igenom islam. Om Maria mot förmodan skulle se negativa effekter i sitt bemötande, kan det vara en indikation på ett inte så hållbart system. Vid ett sådant utfall måste man beakta om korrigeringar behöver ske framöver, eftersom inte samtliga respondenter då ser en positiv effekt. Jag blev även motbevisad i lärarnas förståelse om toleransbegreppet i förhållande till styrdokumentet och de krav som ställs på dem, eftersom de visade osäkerhet kring kraven. Endast Mikael var medveten om de exakta kraven, resterande respondenter kopplade toleransbegreppet istället till värdegrunden. Dock är detta inte fel då tolerans indirekt ingår i värdegrundsarbetet som ska genomsyra skolan, vilket jag förklarade i styrdokument-avsnittet. Denna studie utgick från två definitioner av tolerans som omfattade andra begrepp såsom respekt, förståelse, individens frihet etc. Detta ger lärarna en grund att koppla tolerans till värdegrunden, eftersom dessa begrepp som ingår i tolerans även förekommer i värdegrundsarbetet. Mikael var den enda som var medveten om toleransbegreppet i styrdokumentet och de andra diskuterade det ur värdegrunds-perspektivet, men de såg på problematiken på samma sätt eftersom innehållet är densamma. Därför spelar det ingen vidare roll ifall lärare arbetar utifrån toleransbegreppet eller värdegrundsarbetet när de beaktar religiös intolerans i sin undervisning, så länge de faktiskt tar hänsyn till tolerant förhållningssätt hos eleverna, vilket samtliga respondenter lyckas göra på olika sätt.

Kan det vara så att jag förstorat ett problem som egentligen inte finns? Lärarna visade tydligt att de kan se god effekt av sitt arbete som systemet är upplagt för tillfället, vilket jag tog förgivet att det inte skulle vara. Likväl visar majoriteten av lärarna en osäkerhet i hur man erhåller kunskapen för att lära sig handskas med problematiken. Därmed var min

förförståelse i förhållande till respondenternas svar korrekt angående att man som lärare inte erhållit någon formell utbildning för hur man ska gå tillväga, utan det är eget initiativ alltihopa. Som lärare ska du upplysa dig själv i bemötandet, även om man som Lars uttryckligen frågar efter utbildning av arbetsplatsen, men inte får hjälpen. Utebliven utbildning påverkade dock inte resultatet av studien, som ändå visade positiv effekt i förhållande till styrdokumentens krav. Erfarenheten att handskas med problematiken i praktiken är själva utbildningen som ger lärarna kunskapen, vilket även visar sig fungera. Då uppstår tanken om det överhuvudtaget finns grund till att ändra ett upplägg som fungerar i framtiden. Även om respondenterna visade god effekt av deras arbete, ansåg samtliga respondenter att korrigeringar i hur kommande generationens lärare får kunskapen i bemötandet behöver ändras, vilket även min förförståelse visade. Lars förklarade att konflikthanterings-kursen under hans lärarutbildning inte varit till någon hjälp i hans yrke, vilket tyder på att man bör se över hur universitet uppmärksammar problematiken. Majoriteten ansåg nämligen att det främst är universitetets ansvar, men även arbetsplatsen. Denna studie kan enbart ta ställning till det material som erhållits utifrån frågeställningen, vilket visar att en förändring i hur lärare erhåller kunskapen inte behöver ändras framöver, baserat på resultatet. Deras subjektiva upplevelse kan vara att förändringar behöver ske, men det motsäger resultatet som de visar i intervjuerna. Likväl ger detta upphov för vidare forskning där man har fokus på ifall korrigeringar behöver ske i hur lärare erhåller kunskapen i bemötandet. Förslagsvis kan man studera hur nyexaminerade lärares upplevelse är angående utbildningen de erhållit, i relation till styrdokumentskraven. Man kan även specificera liknande undersökningar mer framöver. Exempelvis fokus på enbart mångkulturella skolor, friskolor, skolor på landsbyggen eller jämförande mellan två skolor. Möjligheterna är många eftersom det är ett outforskat fält, så all forskning bidrar till ökad förståelse.

Min förförståelse visade sig även vara delvis fel angående lärarnas mottaglighet för hjälp och korrigeringar i sitt arbetssätt. Anna och Mikael, som tillhör den äldre generationen, ansåg att en sådan hjälp inte är nödvändig eftersom deras arbetssätt har visat sig fungera och de arbetar vidare på samma sätt tills dess att de motbevisas. De mer yngre lärarna, som också kunde se god effekt av sitt arbete, var ändå mottagliga för hjälp och förbättringar eftersom de ansåg att det alltid finns utrymme för bättring. De yngres medvetenhet om att

det inte finns någon utbildning i dagsläget att ta till sig i bemötandet skapade ett driv att vara ständigt öppna för hjälp när det erbjuds, på grund av deras oerfarna lärarbakgrund. Det föreligger en oklar ansvarsfördelning i vems ansvar det är att läraren får kompetensen att bemöta problematiken på ett bra sätt, likt vad jag förutspådde. Trots ett positivt resultat ansåg samtliga respondenter att korrigeringar framöver behöver ske så att bemötandet blir ett samspel mellan läraren, universitetet och arbetsplatsen. Inte enbart läraren vilket utfallet blir idag, och som skapar osäkerhet hos respondenterna som fått testa sig fram tills man lyckas.

Lärarna visade en oro angående ifall det positiva utfall de kan se i bemötandet även följer med eleverna utanför klassrummen. Enligt styrdokumentens krav räcker det inte med att religiös tolerans endast ska eftersträvas innanför klassrummen, utan det ska genomsyra deras vardagliga liv som samhällsmedborgare. I förhållande till studiens frågeställning fick jag inte svar på denna fråga, eftersom lärarnas subjektiva upplevelser är i fokus, vilket inte följer med eleverna utanför klassrummen. Dock ger detta orsak till vidare forskning. Man kan bortse från lärarnas subjektiva uppfattning och istället genomföra mer praktiska undersökningar för att bemöta oron ifall det toleranta förhållningssättet följer med eleverna, exempelvis via en observationsstudie. Förslagsvis kan man undersöka elevernas fritidsaktiviteter för att se effekten i praktiken i andra sammanhang än skolan.

Intentionen med studien var att inte generalisera, dock finns tendenser i respondenternas svar som ger upphov till detta. Efter att alla intervjuer var genomförda hade en *teoretisk mättnad* uppstått i vissa olika delar, vilket gör att man kan dra allmänna slutsatser så länge, tills mer forskning tillkommer. Samtliga respondenter sa att de inte har någon formell utbildning men att de önskade det, och att deras subjektiva upplevelse är att effekten är positiv. Sannolikheten är stor att om ytterligare fem religionskunskapslärare hade deltagit i studien hade svaren varit densamma och ytterligare teoretisk mättnad hade noterats. Framöver kan forskningen inom området även ta en mer kvantitativ utgångspunkt som istället omfattar en större mängd lärare, för att på ett mer korrekt sätt komma med generaliserande riktlinjer.

Det är betydelsefullt att genomföra mer forskning som berör detta område, eftersom denna undersökning endast är en pilotstudie och ett första kliv mot ytterligare, liknande undersökningar. Denna studie är begränsad till Kronobergs län, och det vore intressant att genomföra liknande undersökning på annan ort eftersom det kan skilja sig avsevärt. Att ge sig in i ett outforskat fält, likt denna studie, är oerhört intressant och det tillåter studien att ta alla möjliga riktningar. Det är oerhört betydelsefullt att mer forskning tillkommer för aktiva och blivande lärare, eftersom samtliga lärare i denna studien kunde visa att religiös intolerans är förekommande i deras lärarvardag. Oavsett inriktning framöver, inväntar jag med spänning ytterligare forskning som bearbetar fältet mer för en bredare förståelse.

Referenslista

Litteratur

Bryman, Alan. *Samhällsvetenskapliga metoder*, 3:e upplagan, Liber, Stockholm, 2018.

Denscombe, Martyn. *The good research guide: for small-scale social research projects*, 5th edition, McGraw-Hill/Open University Press, Maidenhead, England, 2014.

Esaiasson, Peter. Gilljam, Mikael. Oscarsson, Henrik & Wängnerud, Lena (red.); *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*, 4:e upplagan, Norstedts juridik, Stockholm, 2017.

Falkevall, Björn (red.). *Att undervisa i religionskunskap: en ämnesdidaktisk introduktion*, 1:a upplagan, Liber, Stockholm, 2013.

Hartman, Jan. *Vetenskapligt tänkande: från kunskapsteori till metodteori*, 2:a upplagan, Studentlitteratur, Lund, 2004.

Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend. *Den kvalitativa forskningsintervjun*, 3:e upplagan, Studentlitteratur, Lund, 2014.

Lantz, Annika. *Intervjumetodik*, 3:e upplagan, Studentlitteratur, Lund, 2013.

Nihlfors, Elisabet. *Lärarens dubbla uppdrag: enligt den nya skollagen*, 1:a utgåva, Natur & kultur, Stockholm, 2012.

Widerberg, Karin. *Kvalitativ forskning i praktiken*, Studentlitteratur, Lund, 2002.

Internetkällor

Bolinder, Lars. *Mångfald och tolerans*; 2016-06-11
<http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:324174/FULLTEXT01.pdf> (Hämtad 2019-12-19)

Carlgren, Ida & Ferm, Josefine. *Pedagogiskt förhållningssätt till religiös mångfald - en jämförande studie mellan två skolor*; 2007

<http://hj.diva-portal.org/smash/get/diva2:3539/FULLTEXT01.pdf> (Hämtad 2019-12-19)

Codex. *Forskningsetiska principer - inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*; 2020-01-31

<http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf> (Hämtad 2020-02-08)

Dahlquist, Jesper & Tellbom, Johan. "Fördomar? Då skulle du träffa min pappa!"; 2011

<http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:423105/FULLTEXT01.pdf> (Hämtad 2019-12-19)

Flensner, Kittelmann Karin. "Jag är neutral!"; 2017

https://timbro.se/app/uploads/2017/02/4_rapport_kittelman_002_003.pdf (Hämtad 2020-02-13)

Frejd, Jeanette. "Det är upp till varje enskild lärare" - Fyra lärare om att motverka intolerans och främja demokrati inom religionsämnet inom vuxenutbildningen; 2013

<http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:783303/FULLTEXT01.pdf> (Hämtad 2019-12-19)

Gertzell, Jonas & Hansson, Fredrik. "Var som folk!" - en kvalitativ studie av fem lärares arbete mot främlingsfientlighet och intolerans; 2014

https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/37600/1/gupea_2077_37600_1.pdf (Hämtad 2019-12-19)

Gymnasium kronoberg. *Snabbsök via karta*; 2020

<http://gymnasium.kronoberg.se> (Hämtad 2020-01-17)

Kjellin, Linus. Kjellin, Linus. *Toleransbegreppets mångtydighet - en analys av läroplansbegreppet tolerans inom kontexten för ämnet religionskunskap*; 2015

<http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:844141/FULLTEXT01.pdf> (Hämtad 2019-12-19)

Langmann, Elisabet. *Att skola tolerans - en undervisningskonst*; 2017

https://www.levandehistoria.se/sites/default/files/material_file/att_skola_tolerans.pdf (Hämtad 2019-12-19)

Levandehistoria. *Intolerans - antisemitiska, homofobiska, islamofobiska och invandrarfientliga tendenser bland unga*; 2004

https://www.levandehistoria.se/sites/default/files/material_file/intoleransrapporten.pdf (Hämtad 2/1-20)

Levandehistoria. *Tid för tolerans*; 2004

https://www.levandehistoria.se/sites/default/files/material_file/rapport_-_tid_for_tolerans.pdf (Hämtad 2/1-20)

Levandehistoria. *Toleransens mekanismer - en antologi*; 2017

https://www.levandehistoria.se/sites/default/files/material_file/antologi_toleransens_mekanismer.pdf (Hämtad 2019-12-19)

Lindbladh, Daniel. *Skolungdomars intolerans - hur kan attityder förändras*; 2007

<http://muep.mau.se/bitstream/handle/2043/4179/Daniel%20Lindbladh.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Hämtad 2019-12-19)

LNU. *Kursplan*; 2018

<https://kursplan.lnu.se/kursplaner/kursplan-4UVÄ02-4.pdf> (Hämtad 2020-02-11)

Nationalencyklopedin. *Tolerans*; 2020

<https://www-ne-se.proxy.lnu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/tolerans> (Hämtad 3/2-20)

Regeringen. *Främlingsfienden inom oss*; 2012

<https://www.regeringen.se/49baff/contentassets/59ee0dc5b7dd4411b66e0c51adcdf75b/framlingsfienden-inom-oss-bilagor-del-1> (Hämtad 2019-12-19)

Regeringen. *Regeringens skrivelse*; 2001-02-07

<https://www.regeringen.se/49bba5/contentassets/756e19b1212a4c738805a5a5df6b091a/nationell-handlingsplan-mot-rasism-framlingsfientlighet-homofobi-och-diskriminering> (Hämtad 2020-01-30)

Riksdagen. *Skollag*; 2020

https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800 (Hämtad 30/1)

SCB. *Sök på namn - Hur många heter...?*; 2019

<https://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/namnsok/> (Hämtad 23/1-20)

SKOLFS. *Förordning om läroplan för gymnasieskolan*; 2011

<https://skolfs-service.skolverket.se/api/v1/download/senaste-lydelse/2011:144> (Hämtad 2020-02-20)

Skolverket. *Arbeta med skolans värdegrund*; 2020

<https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/arbeta-med-skolans-vardegrund> (Hämtad 2020-02-15)

Skolverket. *Att hantera främlingsfientlighet i undervisningen*; 2020-01-21

<https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/att-hantera-framlingsfientlighet-i-undervisningen> (Hämtad 2019-12-19)

Skolverket. *Främlingsfientlighet - teori och regelverk*; 2020-01-08

<https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/framlingsfientlighet---teori-och-regelverk#h-3Vilkadelaravskollagenkandetvarabraattkannatill> (Hämtad 30/1-20)

Skolverket. *Har ni koll på främlingsfientlighet och intolerans?*; 2019-06-28

<https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/koll-pa-framlingsfientlighet-och-intolerans> (Hämtad 2019-12-19)

Skolverket. *Religionskunskap mer toleransfostran än ämneskunskap*; 2019-07-05

<https://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning-och-utvarderingar/forskning/religionskunskap-mer-toleransfostran-an-amneskunskap> (Hämtad 2019-12-19)

Skolverket. *Statens skolverks författningssamling*; 2011-11-15

https://www.skolverket.se/sitevision/proxy/regler-och-ansvar/sok-forordningar-och-foreskrifter-skolfs/svid12_6bfaca41169863e6a6595a/2062829119/api/v1/download/grundforfattning/2011:144 (Hämtad 2020-01-30)

Skolverket. *Ämne - religionskunskap*; 2020

https://www.skolverket.se/undervisning/gymnasieskolan/laroplan-program-och-amnen-i-gymnasieskolan/gymnasieprogrammen/amne?url=1530314731%2Fsyllabuscw%2Fjsp%2Fsubject.htm%3FsubjectCode%3DREL%26courseCode%3DRELREL01%26lang%3Dsv%26tos%3Dgy%26p%3Dp&sv.url=12.5dfce44715d35a5cdfa92a3#anchor_RELREL01 (Hämtad 2020-01-30)

Skolvärlden. *Frågor och svar om främlingsfientlighet*; 2014

<https://skolvarden.se/sites/default/files/related/rapportfrc3a4mlingsfientlighet.pdf> (Hämtad 2019-19)

Strindhall, Helen & Westerberg, Britta. *Att motarbeta intolerans i skolan - En kvasiexperimentell utvärdering av toleransprojektet i kungälv*; 2016

<http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:943890/FULLTEXT01.pdf> (Hämtad 2019-12-19)

Svenska akademiens ordböcker. *Intolerans*; 2020

<https://svenska.se/tre/?sok=intolerans&pz=1> (Hämtad 3/2-20)

Svenska akademins ordböcker. *Tolerans*; 2020

<https://svenska.se/tre/?sok=TOLERANS&pz=1> (Hämtad 3/2-20)

Tellbom, Johan & Dahlquist, Jesper. *“Intoleransen får inte gå därifrån utan att bli ifrågasatt” - En undersökning av so-lärares upplevelser av intolerans på högstadiet och gymnasiet*; 2010

<http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:324774/FULLTEXT01.pdf> (Hämtad 2019-12-19)

Intervjuer

Intervju med Anna, 2020-01-08

Intervju med Lars, 2020-01-09

Intervju med Eva, 2020-01-09

Intervju med Mikael, 2020-01-13

Intervju med Maria, 2020-01-14

(Transkriberingar av intervjuerna finns hos uppsatsförfattaren)

Bilagor

Bilaga 1: Kontaktmail

Hej!

Här kommer en förfrågan till skolans religionskunskapslärare:

Jag heter Nima Zaerzadeh och studerar till ämneslärare på Linnéuniversitetet i Växjö. Mitt andraämne jag läser nu är religion, och efter årsskiftet ska jag skriva C-uppsats inom detta ämne. Inriktningen på uppsatsen jag har valt handlar om lärares subjektiva uppfattning kring hantering och dess effekter av främlingsfientliga attityder hos elever. Det finns en massa uppsatser som redan behandlar detta område, men jag kommer fokusera på enskilda lärares uppfattning om deras hanteringsmetoder kring detta fungerar.

Därför kommer kärnan i min uppsats ligga i att intervjua ett antal lärare inom religionskunskap för att nå deras uppfattning. Min fråga till dig är om du som religionskunskapslärare skulle vilja ställa upp i en intervju? Intervjun kommer vara anonym och ske på plats som passar dig bäst. Som sagt kommer inte detta vara förrän i början av nästa år, men jag vill vara ute i god tid för att kolla intresse.

Har du någon mer fråga om detta är det bara att höra av sig.

Mvh

Nima Zaerzadeh

Bilaga 2: Intervjuguide

Inledning:

- Vilka ämnen undervisar du i?
- Hur länge har du undervisat i just religionskunskap?
- Hur lång erfarenhet har du som lärare?
- Hur är spridningen bland eleverna på skolan? Mångkulturellt eller inte?

Subjektiva uppfattning(kärnan i intervjun):

- Vad är religiös intolerans för dig? Hur definierar du innebörden av det?

- Hur och när yttrar sig religiös intolerans i klassrummet(om det visar sig)? I sådana fall, vilken form av religiös intolerans är det du ser?
- Styrdokumentet betonar att lärare inom svenska skolan ska aktivt motverka främlingsfientlighet och intolerans bland elever. Hur arbetar du för att bemöta styrdokumentens mål om att motverka detta?
- Finns arbetet mot att motverka religiös intolerans alltid med i bakhuvudet eller är det något som du arbetar med när specifika händelser uppstår?
- Har du fått utbildning i hur man ska arbeta mot styrdokumentens mål angående religiös intolerans? Har du tagit eget initiativ för att dra lärdom om att bemöta problematiken?
- Hur upplever du effekten av ditt arbete för att motverka religiös intolerans bland elever? Upplever du en positiv utveckling eller tvärtom?

Avslutning:

- Med bakgrund till det vi pratat om, kommer ditt arbetssätt för att bemöta styrdokumentens mål om att motverka främlingsfientlighet och religiös intolerans fortsätta i samma spår eller ta en annan riktning framöver?
- Är det något du vill tillägga eller kommentera?